

UOT 821(091)

SƏADƏT AĞAKIŞIYEVA

XANIMANA ƏLİBƏYLİNİN UŞAQ ŞEİRLƏRİNİN JANR XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Azərbaycan uşaq şairəsi Xanımana Əlibəyli uşaqlar üçün yazıb-yaradarkən lirikanın ən səciyyəvi və gözəl forması olan şeirdən daha geniş şəkildə istifadə etmişdir. Xanımana Əlibəyli yaradıcılığında şeir janrının rəngarəngliyi özünü aydın şəkildə göstərir. Xanımana Əlibəyli daha çox kiçik həcmli şeirlərə üstünlük versə də onun iri həcmli şeirləri də az deyil. İri həcmli şeirləri isə daha çox məktəb yaşlı uşaqlar üçün yazmışdır. Xanımana Əlibəyli folklor lirikasının ən çevik və əyləncəli janrlarından: tapmaca və təmsillərdən də istifadə etmişdir. Xanımana Əlibəyli yaradıcılığında təmsillər üstünlük təşkil etməsə də onların xüsusi çəkisi və məzmunu vardır. "İşgüzar ulaq", "Dovşan və ulaq", "Leylak və qurbağa", "Səndəl", "Siçanlar", "Dəvə", "Xərçəng və balıq", "İki badam ağacı", "Dəvə oynayanda qar yağar", "Ördək dedi", "Kirpi", "İki xoruz", "Lovğa keçi", "Qorxaq beçə", "Hacileylək əfsanəsi", "Qartal və tülkü", "Məni günəşə at" və b. təmsilləri Xanımana Əlibəylinin təmsil yaradıcılığında uğurlu qələminin sübutudur. Bu təmsillərdə sənətkar oxucunu təkcə seçdiyi personajların zahiri görkəmi, onların özünəməxsus əlamətləri ilə tanış etmir, həm də onların vasitəsilə müəyyən əxlaqi-tərbiyəvi ideyalarını və fikirlərini təlqin etməyə çalışır.

Açar sözlər: Rəngarənglik, təmsil, didaktika, əxlaqi-tərbiyəvi ideyalar, milli-mənəvi dəyərlər.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının əvəzolunmaz simalarından biri şairə Xanımana Əlibəyli sayılır. Xanımana Əlibəyli 87 illik ömrünü uşaqlar üçün yazıb-yaratmağa həsr etmiş bir sənətkardır. Onun ədəbi irsi uşaqlar üçün bir mayak rolunu oynayır, onlara həyatlarını düzgün yolla davam etməyə kömək olur. Xanımana Əlibəylinin şəxsiyyəti, sənəti, ictimai fəaliyyəti hər zaman diqqət mərkəzində olmuşdur. Akademik Bəkir Nəbiyev X.Əlibəyli barəsində "Xanımana Əlibəyli uşaq ədəbiyyatımızın "xanım anası" və Azərbaycan uşaq poeziyasının banisidir" fikrini irəli sürmüşdür.

Xanımana Əlibəylinin yaradıcılığı öz rəngarəngliyi, müasirliyi ilə diqqəti cəlb edir. Xanımana Əlibəylinin seçdiyi mövzular bütün dövrlərdə öz aktuallığını qoruyur. Onun istər şeirlərinin, istərsə poema və pyeslərinin mövzuları həm milli-mənəvi, həm də mədəni və bəşəri dəyərlərin təbliğində böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Uşaq ədəbiyyatı ilə bağlı belə yanlış təsəvvür yaranır ki, adi həyat hadisələrindən sadə və aydın bir dildə danışmaqla uşaq əsəri yaratmaq mümkündür. V.Q.Belinski uşaq ədəbiyyatını bu cür təsəvvür edənlərə qarşı çıxaraq yazırdı: " Uşaq yazıçısının yaranması üçün çox, olduqca çox şərtlər vardır: nəcib, sevən, diqqətli, sakit, körpəcə-sadətil bir qəlb, yüksək məlumatlı bir idrak, predmetlərə aydın bir baxış, yalnız canlı bir təsəvvür deyil, həm də canlı, şairanə bir xəyal, hər şeyi canlı, zəngin surətlər halında təsəvvür etməyə qabil bir xəyal lazımdır. Aydındır ki, uşaqlara qarşı məhəbbət, uşaq yaşının tələb, xüsusiyyət və təfərrüatını dərinləndirən bilmək də ən mühüm şərtlərdəndir"(4).

Xanımana Əlibəyli uşaqlar üçün yazıb-yaradarkən lirikanın ən səciyyəvi və gözəl forması olan şeirdən daha geniş şəkildə istifadə etmişdir. Şeir vasitəsilə ən səmimi, ən coşğun hissləri geniş şəkildə ifadə etmək mümkündür. Şeir həcmcə kiçik olmasına baxmayaraq, digər janrlardan daha çevikdir. Xanımana Əlibəyli yaradıcılığında şeir janrının rəngarəngliyi özünü aydın şəkildə göstərir.

Xanımana Əlibəyli daha çox kiçik həcmli şeirlərə üstünlük versə də onun iri həcmli şeirləri də az deyil.

Kiçik həcmli şeirlər asan qavranılır və tez əzbərlənir. X.Əlibəyli bu şeirləri daha çox 3-5 yaş aralığındakı uşaqlar üçün nəzərdə tutmuşdur, çünki bu yaşda uşaqlar uzun, iri həcmli

şeirləri yadda saxlamaqda çətinlik çəkirlər. "Nalbənd" şeiri həcmcə az olsa da mənası aydın və diləyatımlıdır.

Atın nalı laxladı,
Məni yoldan saxladı.
Bu kəndin nalbəndi var,
Gətirdi çoxlu mismar.
"Tuk-tuk" vurdu nalına...
Çapdım dağın yalına (2, 82)

Şairə iri həcmli şeirlərini isə daha çox məktəb yaşlı uşaqlar üçün yazmışdır. Çünki onlar artıq sərbəst oxuyub-yazmağı bilirlər və qavrama qabiliyyətləri artıq daha da möhkəmlənib.

Xanımana Əlibəylinin lirikasında sevgi lirikası (anaya, ataya, əməyə, heyvanlara və b.), döyüş lirikası, təbiət lirikası öz ideya-məzmun zənginliyinə görə aparıcı mövqedə dayanır. Xanımana Əlibəylinin lirikası yalnız lirik hissələr yaşatmış, həmçinin didaktik xarakter daşıyır. Bu didaktika quru-boş nəsihətdən ibarət deyil, o, əyanilikdən, təcrübədən ibarətdir. Xanımana Əlibəyli folklor lirikasının ən çevik və əyləncəli janrlarından - tapmaca və təmsillərdən də istifadə etmişdir.

Bəllidir ki, təmsil ədəbiyyatın ən qədim növlərindən biridir və bu günə kimi müəyyən inkişaf yolu keçib formalaşmışdır. Təmsil insana məxsus xüsusiyyətlərin heyvanlar və əşyalar üzərinə köçürülməsidir.

Təmsilin kökləri şifahi xalq ədəbiyyatının kökləri qədər qədimdir. Hələ, XII yüzillikdə Xaqani, Nizami, daha sonra M.Füzuli təmsil janrına müraciət etmişdir.

XIX əsrdə A.Bakıxanov, Q.Zakir, S.Ə.Şirvani təmsil janrından xalqın maariflənməsi, cəhalətdən oyanması üçün məharətlə istifadə etmişlər. Amma, məhz uşaqlar üçün nəzərdə tutulan təmsillər sonrakı dövrlərdə yazılmağa başlamışdır.

XX əsrdə isə təmsil janrı artıq yeni inkişaf yoluna başlamışdır. M.Ə.Sabir, A.Səhhət, A.Şaiq bir-birindən maraqlı təmsillər yaratmışlar.

Xanımana Əlibəyli yaradıcılığında təmsillər üstünlük təşkil etməsə də, onların xüsusi çəkisi və məzmunu vardır. Onun təmsilləri və alleqorik şeirləri forma və məzmun baxımından uşaq təmsilləri içərisində ən gözəl şeir nümunələri sayıla bilər.

"İşgüzar ulaq", "Dovşan və ulaq", "Leylək və qurbağa", "Səndəl", "Siçanlar", "Dəvə", "Xərçəng və balıq", "İki badam ağacı", "Dəvə oynayanda qar yağar", "Ördək dedi", "Kirpi", "İki xoruz", "Lovğa keçi", "Qorxaq beçə", "Hacıləylək əfsanəsi", "Qartal və tülkü", "Məni günəşə at" və b. təmsilləri Xanımana Əlibəylinin təmsil yaradıcılığında uğurlu qələminin sübutudur. Bu təmsillərdə sənətkar oxucunu təkcə seçdiyi personajların zahiri görkəmi, onların özünəməxsus əlamətləri ilə tanış etmir, həm də onların vasitəsilə müəyyən əxlaqi-tərbiyəvi ideyalarını və fikirlərini təlqin etməyə çalışır. Təmsillərdə tülkü, canavar, dovşan, ulaq, qurbağa, siçan, dəvə, qaz, ördək və b. heyvanlara rast gəlirik. Hər bir təmsil müəyyən məzmunu və sonluğu ilə diqqəti cəlb edir. Bu təmsillərdə ilk öncə diqqəti çəkən mövzu və ideya, bədii ifadə vasitələrinin işlənmə məqamları, istiqamətləri insanların, əsasən də, uşaqların qüsurları, onların etdikləri yanlış hərəkətlər, bu həyatda buraxdığı səhvlər heyvanların vasitəsilə, onlarda örnək olacaq davranışlar, xüsusiyyətlər vasitəsilə bizlərə çatdırılır. Bu şeirlər uşaqları əyləndirməklə yanaşı onları maarifləndirmək, tərbiyə etmək məqsədi daşıyır.

"Xərçəng və balıq" təmsili bala xərçənglə, balaca balığın söhbətindən bəhs edir. Təmsilin əsasən inadkarlıq, başqasını tənqəd gətirmək, bezdirmək, aldatmaq kimi mənfi keyfiyyətlər, tənqid hədəfinə çevrilib.

Xərçəng dedi balığa,
- Nə girmişik bu lığa?

O, gözəl sahil bizim...
 Suda çıxmaq əzizim!
 Balıq gəlmişdi təngə,
 Baxıb dedi xərçəngə:
 - Yox, məni tutma dilə,
 Get, özün çıx sahilə.

Xərçəng balığı aldadıb, şirin dilə tutub evindən uzaqlaşdırmaq istəyir, amma balıq onun hiyləsinə aldanmır. Evində uzaqlaşmır.

Xərçəng yenə başladı:

- Oynayırıq o qəşəng,
 Sahildə gəzə- gəzə.
 Balıq dedi:- A xərçəng
 Anam vermir icazə! (2. s.)

Balaca balığın vasitəsilə uşaqlara təlqin edilir ki, uşaqlar anaların və ataların icazəsi olmadan onların yanından, evdən uzaqlaşmaq olmaz, əgər onlar valideynlərindən xəbərsiz evdən uzaqlaşsa başlarına xoş olmayan hadisələr gələ bilər. Bu günümüzdə uşaq oğurluğunun artması ilə əlaqədar bu təmsil uşaqların maariflənməsi üçün olduqca əhəmiyyətlidir.

Səhlənkarlıq, unutqanlıq kimi keyfiyyətlərin tənqid olunduğu "Söhbət qızıydı" təmsilində qaz ördəyi evinə qonaq çağırır, ördək qonaq gedərkən yolda bir dostuna rast gəlir. Onların başı söhbətə o qədər qarışır ki, çöldəki şaxtalı- qarlı hava onlara təsir etmir. Hava qaralır. Ördəyin qonaqlıq yadından çıxır, qazın isə gözləməkdən gözünün kökü saralır.

Qaz ördəyi günorta
 Qonaq çağırdı torta...
 Ördək qəşəng geyindi,
 O, qonaq gedir indi...
 Yolda rast gəldi birdən
 Bir köhnə yoldaşına...
 Söhbət yaman qızıydı...
 Qazın gözünün kökü
 Gözləməkdən saraldı. (2. s.53)

Təmsildə əslində ördək mənfi personaj kimi verilməyib, sadəcə onun köhnə dostla şirin söhbəti ona vaxtın necə keçdiyini, verdiyi sözü unutturub.

Təmsildən uşaqların çıxaracağı ən böyük nəticə verilən sözün üstündə durmaq, çağırılan yerə vaxtında getmək, başqalarını boşu-boşuna gözlətməmək olacaqdır. Uşaqlar hər işi dəqiqliyi ilə vaxtında yerinə yetirməyi, dəqiq olmağı öyrənməlidirlər.

"İki badam ağacı» təmsilində isə adamlara məxsus xüsusiyyətlər iki badam ağacının üzərinə köçürülüb. İnsan dili şirin olan zaman ətrafında çoxlu dostları, yoldaşları olur, amma acıdır insandan hamı uzaq gəzir. Onlar öz sözləri ilə hamını acılayır və qəlbinə dəyir. Bir müddətdən sonra dostları ondan inciyib, tərki edir. Tək-tənha qalan insanın qəlbi daha da qaralır. Şirindil insanın isə ömrü boyu yanından dostu əksik olmur.

Təmsildə yol kənarında dayanan iki badam ağacından birinin meyvəsi acı, zəhər kimdir. Uşaqlar onun meyvəsini yeyə bilmir, ona görə onun altında bir adam yoxdur. Digər badamın isə meyvəsi şipşirin, bal kimidir. Hər səhər altı adamla dolu olur, hamı onu çox sevir.

İki badam ağacı
 Durub yolda lal kimi.
 Biri – badamı acı,
 O birisi – bal kimi.

Birisi acı zəhər,
 Yeyilməyən badamdır.
 O birinin hər səhər
 Altı dolu adamdır.
 O bütün uşaqları
 Toplayır öz başına,
 Paylayır dadlı barı
 Dostuna, yoldaşına.
 Qəlbi sevinclə dolur (2, 146)

Təmsili sənətkar uşaqlara nəsihəti ilə bitirir. Uşaqlara şirindil, ürəyiaçıq insanın dostunun çox olduğunu deyir, əslində onların da bu keyfiyyətlərə malik olmasını istəyir. İnsan dili ilə başqalarını acıladıqda, incitdikdə dostlarını, bütün sevdiklərini yavaş-yavaş itirir. Kobud, acıdil bir insanın əldə edə bilmədiklərini, şirindil, gülürüz biri bir-iki gözəl sözlə əldə edə bilər. Şirindil, ürəyiaçıq insanlar özlərini gözəlləşdirir, ətrafını, dünyanı, cəmiyyəti gözəlləşdirir.

Əziz balalar, bilin, –
 Dostu necə çox olur
 Dünyada şirindilin! (2, 146)

Şairə başa salmağa çalışır ki, bu gün biz övladlarımıza gülürüz, mehriban olmağı, insanlarla xoşrəftar etməyi bacaran insan olmağı öyrətməliyik.

Bir neçə təmsillərdə heyvanların öz dilləri ilə özlərində bəyənmedikləri, onları narahat edən görüntülərini etiraf edirlər..

“Kirpi” təmsilində balaca kirpi ilk dəfə suda özünü görür. Özünün boz rəngdə olduğunu, üz-gözünün qəşəng olduğunu deyir. Amma tikanlarından heç xəbəri yox imiş.

Suda görüb özünü,
 Kirpi qıydı gözünü.
 “Duman kimi boz rəngəm,
 İynəm nə çoxmuş mənim.
 Sirsifətdən qəşəngəm,
 Xəbərim yoxmuş mənim” (2, 79).

“Ördək dedi” təmsilində də ördək suda üzməsi, havada uçması ilə fəxr etsə də, öz yerindən utanır. Bu təmsilin tərbiyəvi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, dünyada mükəmməl insan yoxdur. Hər kəsin üstün cəhətləri olduğu kimi, zəif cəhətləri də vardır. Uşaqlar özlərində olan müəyyən qüsurlara görə heç vaxt utanmamalı, özlərinə qapanmamalıdır. Bu işdə valideynlərin və müəllimlərin birgə əməkdaşlığının əhəmiyyəti çox böyükdür. Bu işdə ədəbi əsərlər təmsilimizdən də görüldüyü kimi onların yardımçısı ola bilər.

Suda desən üzərəm,
 Havada da süzərəm.
 Yeri demə amandır,
 Yerişim çox yamandır (2, 78).

“Qorxaq beçə” təmsilində də özünü ilk dəfə görə beçə özünü tülkü zənn edib qorxub-qaçır.

Bu nə çirkin sir-sifət,
 Nə pis çıxıb şəkilim.
 Yox, bu, tülküdür əlbət,
 Gərək tezcə əkilim (2, 131)

Müasir təmsil yaradıcılığı, qeyd etdiyimiz kimi, şifahi xalq ədəbiyyatından qidalanır və onun kökləri üzərində inkişaf edir. Bu baxımdan «İki xoruz» alleqorik məzmunlu şeiri öz

məzmununa görə bizə «Tərs keçilər» nağılını xatırlatsa da, müəyyən fərqlər vardır. «Tərs keçilər» nağılında sürüdən ayrılan iki keçi bir körpünün üstündə qarşılaşır və onlar bir-birinə yol vermirlər. Buynuz- buynuz dalaşır, axırda ikisi də körpüdən yıxılıb ölürlər. «İki xoruz » şeirində isə iki xoruz bir soxulcan üstündə dalaşır, bir-birlərini al qana boyayırlar. Ramiz adlı uşaq tez onlara dən atır və xoruzlar ayrılırlar. Şeir nağıldan fərqli olaraq müsbət sonluqla yekunlaşır.

Şeirin əsas ideyası, şeirdən çıxan əsas nəticə budur ki, inadkarlıq, həcətkarlıq bir adama xeyir gətirməyib. Uşaqlar paylaşmağı, səbirli olmağı bacarmalıdır.

Tülkü obrazı istər şifahi, istərsə də yazılı ədəbiyyatda hiyləgərliyin, yaltaqlığın, qorxaqlığın rəmzidir. Xanımana Əlibəyli təmsil yaradıcılığında, həmçinin poema və pyeslərində bu personajdan yan keçməmişdir. «Qartal və tülkü» təmsilində göydə uçan qoca qartalın görən tülkü ona dil çıxarır. Qoca olsa da gözləri çox iti görən qartal tülkünün üzərinə hücum çəkir, onu caynaqları ilə göyə qaldırır bir dərəcəyə tullayır. Tülkü yumşaq bir yerə düşür, çünki yerə çoxlu saman tökülmüş. Öz çirkin əməlinin cəzasını çəkən tülkü xoşbəxtlikdən sağ qalır. Bu təmsildən uşaqlar başqasına sataşmağın onlar üçün necə pis nəticələnmə biləcəyini və yad insanlarla münasibətdə diqqətli olmağı özlərinə nəticə çıxara bilərlər.

Tülkü dırmaşdı yala,
Özünü yerə sərdi.
Baxan kimi qartala,
O, dilini göstərdi (2, 31)

“Tülkü və toyuq” təmsilində Xanımana Əlibəyli ənənəvi bir mövzuya müraciət etmişdir. Şifahi xalq ədəbiyyatından hər birimizə tanışdır ki, tülkünün ən çox sevdiyi şikarı toyuqlardır.

Tülkü hiyləgər, yaltaq olduğu üçün sadələvh, qorxaq toyuqları yoldan çıxara bilir. Tülkü bir toyuq hünərə gəlir, orda bir ağ toyuq görür. O, şirin dilini işə salıb toyuğu səssiz aparıb yemək istəyir. Toyuğa xeyli dil tökür:

- İşığısan gözümlün.
Üşüyürsən soyuğa,
Yoxdur sənə dözümün.
Çayda minək bərəyə,
Gedək bizim dərəyə.
Həmişəlik bizdə qal,
Qalayım sənə tonqal.
Dən almışam bir torba,
Sənə bişirim şorba (2, 126).

Bu dəfə onun hiyləsi baş tutmur. Xoruzlar onun işini pozdular, onlar hünərə vələvələ saldılar. Tülkü tez qaçır evinə gedir. Bu uğursuzluq onu yolundan döndərmir və o yenə hünərə gələcəyini deyir:

Dedi ki, eybi yoxdur,
Hələ gün çox, ay çoxdur (2, 126).

Təmsilin əsas xüsusiyyəti onun simvolik olmasıdır. Belə ki, təmsil onu oxuyanları təsvir etməyə, canlandırmağa təşviq edir. Təmsil oxuyan hər bir uşaq tülkü personajına rast gəldikdə gözümlün önündə hiyləgər insan, canavarda qəddar, zalım insan canlandırırsa, dovşan, siçanla qarşılaşdıqda isə gözlərinin qarşısında sadələvh, qorxaq, zərərsiz insan təsəvvürü yaradırlar.

“Pişikdən giley” təmsilində siçan pişikdən gileyənir, o, pişiyə bərk əsəbiləşib ona indi kim olduğunu göstərmək istəyir. Siçandan nə üçün quyruğunu qoltuğunda saxladığını soruşanda isə o cavab verir: - Quyruğum ayağıma dolandı elə bildim pişik gəlir, qorxdum.

Siçan çıxdı deşikdən,
 Gileyləndi pişikdən.
 Dodaqaltı deyindi:
 - Kim olduğumu indi
 Göstərərəm pişiyə.
 Soruşdular:- Bəs niyə
 Bərk sıxdın quyruğunu?
 Açsana qoltuğunu?!

Dedi:- Gördüm quyruğum
 Ayağıma sarıldı.
 Elə bildim pişikdir,
 Qorxdum, bağırm yarıldı (2, 85).

Siçan özünü nə qədər qorxmaz, cəsur göstərməyə çalışsa da ən kiçik bir şeydən qorxuya düşüb tir-tir əsir.

“İş və söz”, “Kitab” təmsillərində digərlərindən fərqli olaraq müəllif heyvanları danışdırmamış, işin, sözün, kitabın bizim üçün necə dəyərli, əvəzolunmaz bir yerə sahib olduğunu uşaqlara göstərmişdir.

“İş və söz” təmsilində işi möhkəmlikdə bir dağa, polada bənzədən sənətkar, sözün isə bir tük qədər yüngül olduğunu qeyd edir. İş insanın canını möhkəm edir. Uşaqlar kiçik yaşlarından əməyə, zəhmətə alışdırılmalıdır.

Sözün işsiz bir qiyməti yoxdur, söz işlə birlikdə dəyərlidir.

“Kitab” təmsili isə uşaqlara kitabların dəyəri, insan həyatına qatdığı mənə, mənəvi xoşbəxtliyi göstərir. Uşaqlar kitab vasitəsilə bütün sənətlərin sirrini öyrənə bilir, Nizamini, Sabiri və dünya ədəbiyyatından bir çox incini ondan oxuyub, sevirilər.

Bizə neçə zamandır,
 Öyrədir Nizamini.
 Çevrilib çox dillərə...
 Sanki sirdir hər biri,
 Yol tapıb könüllərə,
 O sevdirdi Sabiri (2, 127).

Beləliklə, uşaq şairəsi Xanımana Əlibəyli yaradıcılığının mövzu dairəsi, uşaq şeirlərinin rəngarəngliyi onun hər şeir üçün uğurlu janr seçimi uşaqların həvəslə, sevərək mütaliə etməsi üçün çox dəyərli vasitədir. Xanımana Əlibəylinin uşaqlara sonsuz sevgisi, onlarla mütəmadi görüşlər təşkil etməsinin nəticəsi idi ki, böyük sənətkar yalnız öz dövrünün deyil, bütün zamanların uşaqlarının maraqla oxuyacağı şeirlər yaratmışdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Əhmədova A. Müasir uşaq poeziyası. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dissertasiyası. Bakı: 2006
2. Əlibəyli X. Seçilmiş əsərləri. II cildə, I cild, Bakı: Azər-press, 2008
3. Məmmədov C. Müasir türk şeiri. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dissertasiyası. Bakı: 2013
4. <https://www.facebook.com/1647457365479534/posts/uşaq-ədəbiyyatının-öz-spesifikasi-vardır-uşaq-ədəbiyyatı-anlayışı-bilavasitə-uşaq/1769372403288029/>

Saadat Agakishiyeva

THE GENRE PECULIARITIES OF THE CHILDREN'S POEMS BY KHANIMANA ALIBEYLI

Writing for the children Khanimana Alibeyli used the poem which is the most characteristic and beautiful form of the lyrics more widely. In Khanimana Alibeyli's creativity the diversity of the genre of poetry shows itself clearly. Though Khanimana Alibeyli preferred the smaller poems, she had a lot of large poems. She wrote the large volumes of poems for the school-aged children. Khanimana Alibeyli used the most flexible and entertaining genres of folklore lyrics: riddles and fables. Though fables are not preferred in Khanimana Alibeyli's activity, they have a special weight and content.

Some fables such as "İshguzar ulag" ("The hardworking donkey"), "Dovshan ve ulag" ("Rabbit and donkey"), "Leylek ve gurbaga" ("Stork and frog"), "Sendel" ("Sandalwood"), "Siçanlar" ("Mice"), "Deve" ("Camel"), "Khercheng ve balig" ("Crawfish and fish"), "İki badam agaji" ("Two almond trees"), "Deve oynayanda gar yagar" ("It snows, when the camel dances"), "Ordek dedi" ("The duck said"), "Kirpi" ("Hedgehog"), "İki khoruz" ("Two cocks"), "Lovgha kechi" ("A boaster goat"), "Gorkhag beche" ("Cowardly cockerel"), "Hajileylek efsanesi" ("The legend of a stork"), "Gartal ve tulku" ("Eagle and fox"), "Meni guneshe at" ("Throw me to the Sun"), etc. are evidence of her success in the fable activity of Khanimana Alibeyli. In these fables the master not only introduced the reader to the visible appearance of his chosen characters, but she also tried to inspire the certain moral and educational ideas and opinions through them.

Keywords: *Diversity, fable, didactics, moral-educational ideas, national-moral values.*

Саадат Агакишиева

ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ДЕТСКИХ СТИХОВ ХАНЫМАНЫ АЛИБЕЙЛИ

Азербайджанская детская поэтесса Ханымана Алибейли, создавая стихотворения для детей, обращалась к лаконичному жанру лирики. Несмотря на то, что поэтесса в своем творчестве предпочитала короткие и лаконичные стихи, в ее поэтическом наследии есть немало больших стихотворений. Эти стихи в основном были рассчитаны на детей школьного возраста. Ханымана Алибейли использовала также занимательные жанры фольклора: головоломки, загадки и басни. Хотя басни не являются распространенным жанром в ее творчестве, они обладают особым весом и содержанием. Басни "İşgüzar ulaq" ("Осел трудолюб"), "Dovşan və ulaq" ("Кролик и осел"), "Leylək və qurbağa" ("Аист и лягушка"), "Siçanlar" ("Мыши"), "Dəvə" ("Верблюд"), "Xərcəng və balıq" ("Рак и рыба»), "İki badam ağacı" ("Два миндальных дерева"), "Ördək dedi" ("Селезень сказал"), "Kirpi" ("Ежик"), "İki xoruz" ("Два петуха"), "Lovğa keçi" ("Козел хвостун"), "Qorxaq beçə" ("Трусливый цыпленок"), "Hacıleylek əfsanəsi" ("Легенда об аисте"), "Qartal və tülkü" ("Орел и лиса"), "Məni günəşə at" ("Сбрось меня на солнце") являются доказательством ее успехов в этой

области. В этих баснях поэтесса не только знакомит читателя с внешностью персонажей, которых она выбирает, но и стремится передать через них определенные моральные и образовательные идеи и мысли.

Ключевые слова: *Разнообразие, басня, дидактика, этико-воспитательные идеи, национально-нравственные ценности.*

(Filologiya üzrə elmlər doktoru Hüseyn Həşimli tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma: İlkin variant 07.10.2019

Son variant 28.11.2019